

Työ- ja elinkeinoministeriö
Arbets- och näringsministeriet

Eduskunnan tarkastusvaliokunta
TaV@eduskunta.fi

Asiantuntijalausunto
10.2.2020

1/5

Sari Tasa /TEM

Asia: K 18/2019 vp Valtiontalouden tarkastusviraston vuosikertomus eduskunnalle 2019

Eduskunnan tarkastusvaliokunta on pyytänyt työ- ja elinkeinoministeriöltä asiantuntijalausuntoa: Valtiontalouden tarkastusviraston vuosikertomukseen eduskunnalle 2019 sisältyy luku 3, jonka otsikkona on: Julkisia cleantech-hankintoja voidaan kirittää hallinnon yhteisellä strategialla ja riskienhallinnalla.

Asiantuntijaa pyydetään esittämään näkemyksensä oman toimialansa osalta VTV:n em. kertomusten kannanotoista ja suosituksista. Asiantuntijalta pyydetään myös näkemystä siitä, mitkä toimet parhaiten tukisivat ympäristöystävällisiä hankintoja sekä hankinnoille asetettujen politiikkatavoitteiden toteuttamista. Mitkä puolestaan ovat suurimmat esteet asiassa?

VTV:n kannanotot ja suositukset

Työ- ja elinkeinoministeriö antoi vastineen cleantech-hankintojen tarkastuskertomukseen 20.12.2018. Tarkastukseen liittyvissä keskusteluissa ja vastineessa tuotiin esille tarkastuksen tekijöille, että cleantech-hankintoja tukeva laajempi periaatepäätös kumottiin 12/2016. Hankintojen kehittämisen tavoitteeksi on laaja-alaisesti otettu laajemmin kestävä kehitystä tukeva ajattelu, ei vain cleantech-asiat.

Tarkastuksen ensimmäisen osion tavoitteena oli selvittää, millaisia käytännön ongelmia cleantech-hankinnoilla ratkaistaan ja millaisia toimintatapoja cleantech-hankintoja toteuttaessa voidaan hyödyntää.

Tarkastusvirasto antoi kaksi suositusta, joista ensimmäinen koskee hankintayksikköjen ohjaamista. Mainitut kasvusopimukset eivät olleet varsinainen ohjauskeino vaan kannustin kestävien innovatiivisten hankintojen edistämiseksi eräissä suurissa kaupungeissa. Kasvusopimukset päättyivät 2018.

Viiden prosentin innovatiivisten hankintojen tavoite poistui Sipilän hallitusohjelmasta puolivälitarkastelussa käytännön syistä, koska siihen ei ole ollut käytettävissä todennettavaa mitaristoa.

Tarkastuksen toisen osion tavoitteena oli arvioida, onko cleantech-hankinnoilla onnistuttu edistämään näille hankinnoille ja cleantechille asetettuja politiikkatavoitteita ja miten cleantech-hankintatoimintaa voidaan kehittää. Tarkastuksessa viitataan voimakkaasti cleantechin periaatepäätökseen. Tarkastuksessa olisi tullut huomioida periaatepäätösten konteksti, erityisesti cleantech-strategian lakkauttaminen 12/2016, johon hankinta-osio vahvasti nojasi. Valtioneuvoston kestävä kehityksen tavoitteisto olisi myös voinut olla paremmin esillä kokonaistarkastelussa.

Cleantech, biotalous, kiertotalous tai kestävyysnäkökulmat ovat erittäin vaikeasti tilastollisesti todennettavissa. TEM:n tekemän ”Kasvua ja työpaikkoja kestävästä ratkaisusta” -selvitystä varten koottiin yrityslistoja. Analyysissä ei havaittu korrelaatiota yritysten osaamisalan suhteen suhteessa talouden tai työllistämisen tunnuslukuihin. Tarkastelimme erikseen parasta ja heikoimmin menestynyttä kymmenikköä. Kymmenen parasta oli joko isoja tai ennemmin virkamiehistöille vieraita yrityksiä; ne osasivat kansainvälistymisen ilman tukitoimia. Heikoimmin menestyneet sen sijaan edustivat monimuotoista tukianomus-asiakaskuntaa. Liiketoimintaosaamisen, esiintymistaidon ja myyntityön osaaminen voisi olla tarpeellisempi lääke kuin cleantech-teeman tukitoimet.

Hallitusohjelmien tulokset eivät ole nopeasti tuloksia tuottavia, vaan vaikuttavuus voidaan biotalouden ja puhtaiden ratkaisujen osalta todeta vasta jopa vuosia myöhemmin.

Yhdymme näkemykseen käsitteiden haasteellisuudesta. Myös erilaisten käsitteiden merkitys muuttuu ajassa. Cleantechistä on tullut perusvaatimus ja ilmastotyön keino. Tarkastusraporttiin viitaten erilaisten strategioiden ja hallitusohjelmien eroavaisuudet tulisi huomioida tarkastelussa selkeämmin eurooppalaista strategiaverkkoa ja regulaatiota unohtamatta.

Kestävien innovatiivisten hankintojen osaamiskeskus KEINO on merkittävä edellisen hallituksen panostus julkisten hankintojen roolin parannukselle. Ilmastokysymykset ovat herätelleet kuntasektoria, ja lukuisat vapaaehtoiset yhteistoimintaverkostot ovat toiminnassa ja tuottavat mielenkiintoisia tuloksia.

Työ- ja elinkeinoministeriö esitti vastineensa ”biotalous hallituksen kärkihankkeena” –tarkastuskertomukseensa 12.7.2019. Tarkastuksessa muodostuneen kokonaiskäsityksen mukaan, johon TEM yhtyi, valmistelulla luotiin melko hyvät edellytykset saavuttaa strategian tavoitteet.

Erityisen merkittävänä VTV pitää laajaa yhteistyötä, jolla biotalousstrategia valmisteltiin usean ministeriön ja laajan sidosryhmän kanssa. Sidosryhmäyhteistyötä jatkettiin myös strategian toteuttamisessa ja hallitusohjelman toteutuksessa. Tarkastushavaintojen perusteella painopistealueen toiminnan valmistelu ja toimeenpano antoivat hyvät edellytykset hallituskauden tavoitteiden saavuttamiselle. Strategia huomioitiin hallitusohjelmassa tosin vain osittain. Sidosryhmät ovat edelleen sitoutuneita kansalliseen biotalousstrategiaan, ja se on ollut esimerkkinä monessa keskustelussa EU-forumeilla.

Mitkä toimet parhaiten tukisivat ympäristöystävällisiä hankintoja sekä hankinnoille asetettujen politiikkatavoitteiden toteuttamista?

Toimintaympäristömme muutoksessa tärkeimpiä ilmiöitä ovat Pariisin sopimuksen myötä vahvistunut tietoisuus ilmastotoimien tärkeydestä ja kestävän kehityksen periaatteiden avautuminen sosiaalisesti, taloudellisesti ja ympäristöllisesti kestävän kasvun tavoitteiksi, myös suomalaisen elinkeinoelämään ja hallitusohjelmaan.

Julkisille hankinnoille asetettujen tavoitteiden saavuttaminen edellyttää, että julkiset toimijat ottavat aktiivisen roolin innovaatioiden käyttöönottamisessa, julkiset hankinnat tunnistetaan merkittävänä osana johtamista sekä tehokkaana keinona toteuttaa strategisia tavoitteita ja aikaansaada vaikuttavuutta.

Merkittävänä toimijana useilla ilmastomuutoksen kannalta tärkeillä aloilla (esim. rakentaminen, liikenne, energia), julkinen sektori voi vaikuttaa markkinakysyntään. Se voi hankkimalla uusia ratkaisuja ja teknologioita vaikuttaa yritysten kannusteisiin investoida t&k -toimintaan ja kehittää innovaatioita. Samalla julkiset palvelut uudistuvat ja vaikuttavuus paranee.

Uusien teknologioiden kehittäminen vaatii pitkäjänteistä kehitystyötä ja yritykset tarvitsevat selkeän näkymän tulevasta uusien ratkaisujen kysynnästä investointipäätösten tekemiseksi. Tarvitaan ymmärrettävä julkisen sektorin selkeä viesti siitä, että ne ovat omalta osaltaan sitoutuneita hankkimaan uusia ratkaisuja hiilineutraalisuustavoitteen saavuttamiseksi, kannustaa yrityksiä investoimaan tki-toimintaan ja tekemään tarvittavat investointipäätökset.

Ilmastomuutoksen torjunnan kannalta on tärkeää, että relevanteilla aloilla sekä valtio- että kuntasektorilla tunnistetaan hiilineutraalisuuteen siirtymisen teknologia- ja muut innovaatio- tarpeet ja hyödynnetään muiden välineiden rinnalla myös innovatiivisia julkisia hankintoja niiden toteutuksessa, paljon laajemmin kuin vain cleantech-näkökulmalla. Keskeisenä keinoja

tässä on uusien ratkaisujen kehittäminen yhteistyössä yritysten kanssa. Se on jo nyt mahdollista hankitalain innovatiivisen hankinnan puitteissa.

Tärkeimpiä keinoja toteutuksessa ovat **osaamisen ja hankintojen strategisen johtamisen parantaminen. Tässä kokonaisuudessa KEINO-osaamiskeskus on keskeinen toimija.** KEINOn toimintaan tulee panostaa jatkossakin. Tulokset ovat jo nyt alussa toiveita antavia. KEINO on myös rakentamassa mittaristoa, jolla innovatiivisten hankintojen määrää voidaan seurata ilman raskasta raportointitakkaa julkisen sektorin ostajille ja tarjoajille.

Hankinnan strategisen johtamisen parantaminen ja osaamisen kehittäminen kaikilla tasoilla on edellytys; oikeaa hankintatyötä tekevien virkamiesten tulisi **osata, saada, voida, uskaltaa** tehdä innovatiivisia, kestäviä hankintoja ja **KEINO-osaamiskeskus voisi olla** käytännön toteutuksen tuki (osaaminen, johtaminen, toimintamallit ja verkottaminen) sekä kansallisesti että alueellisesti. Työkaluina KEINO-akatemia, kehittäjäryhmät ja muutosagentit tulisi vakiinnuttaa. Hankintatoimessa tulee Euroopan Green Dealin myötä lisää tavoitteita ja haasteita.

Työ- ja elinkeinoministeriössä on valmisteilla suunnitelma innovatiivisten julkisten hankintojen määrän lisäämiseksi 10% kaikista hankinnoista. Suunnitelma valmistuu keväällä 2020. Suunnitelmassa on läpileikkaavan teemana hallitusohjelman tavoite ”edistetään sosiaalisten, ilmasto- ja kestävän kehityksen tavoitteiden toteutumista”. Valtiovarainministeriön ja Suomen Kuntaliiton johdolla valmisteltava kansallinen hankintastrategia tulee sisältämään kahdeksan strategista tahtotilaa, joista yksi on ”Hankitaan innovaatioita haasteiden ratkaisemiseksi sekä tehdään hankintoja kokeilevasti ja kehitysmuotoisesti” ja ”Julkiset hankinnat tukevat Suomen hiilineutraalisuustavoitetta 2035 ja kiertotalouden toteuttamista”. Innovatiivisten julkisten hankintojen suunnitelma on osa kansallisen hankintastrategian toteutusta.

Mitkä ovat suurimmat esteet asiassa?

Edellä olevissa kommentteissa on otettu kantaa myös tärkeimpiin esteisiin. Hankita-toimen kehittäminen on iso kokonaisuus, jossa on paljon kerroksia ja muuttujia. Useat kansalliset strategiat ovat hankalia seurattavia yksittäisen hankintatyöntekijän kannalta.

Osaamisen ja strategisen tuen lisäksi toiveita on esitetty erilaisten riskinjakoinstrumenttien jalkauttamiseksi. Riski voi olla teknillis-toiminnallinen, turvallisuuteen tai taloudelliseen toimintaan liittyvä. Talvivaara on esimerkki, mitä tapahtui, kun moni asia meni samaan aikaan

pieleen. Samalla se loi myös merkittävän määrän uutta osaamista ja tuotekehitystä niin itse kaivostoimintaan kuin ympäristöntarkkailuun ja ennakointiin.

Kunnan hankinnan riskit siedetään kansalaisten keskuudessa paljon huonommin. Lakitekni-
sesti innovatiiviset ja ympäristön kannalta paremmat hankinnat ovat jo mahdollisia. Nyt tarvi-
taan lisätoimia, joilla sitoutetaan myös yleisö kokeilemaan ja vaatimaan uutta. Silloin myös
sietokyky erilaisille epäonnistumisille nousee. Myös ympäristölainsäädäntö on jo melko lailla
ajan tasalla. Isoimmat ongelmat juontuvat jäte-sanon määrittelystä jo EU-kontekstissa, kun
lähdetään kehittämään kierrätystä ja kiertotaloutta yhtenä isona ilmasto- ja kestävyystekona.